

„Az új mediális környezetben a gyerekeknek már nem válaszokra, hanem jól feltett kérdésekre van szükségük...”

Beszámoló A média hatása gyermekekre és fiatalokra címmel megrendezett VIII. Nemzetközi Médiakonferenciáról (Balatonalmádi, 2015. szeptember 29. – október 1.)

A Nemzetközi Gyermekektől Szolgálat VIII. alkalommal rendezte meg Balatonalmádiban A média hatása a gyermekekre és fiatalokra című szakmai tanácskozást. A három nap során a plenáris üléseken és a különböző szekciókban több mint 60 előadást és két érdekes kerekasztal-beszélgetést is hallhattak a jelen lévők. A program megvalósítását a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság támogatta.

A nemzetközi konferencia fő témája – igazodva a gyerekek és a fiatalok változó médiahasználatához – a közösségi média és a médiaértés-oktatás, illetve a média-tudatosság ösztönzése és fejlesztése volt. A konferencia egy igen hatásos – és a jelen lévők többségében is megütközést keltő – jelenettel kezdődött. Edvi Péter nyitó beszédét egy fiatalember szakította félbe, aki hangoskodva és vállalhatatlanul trágár, durván szókimondó kirohanás formájában kérte ki magának a szakmai tanácskozás témáit.

Az előre megrendezett agresszív kirohanással annak a 2015. szeptember közepén lefolytatott médiászöveg-kutatásnak az eredményeit szemléltették a szakemberek, melyben a 20 legnézettebb magyar nyelvű tévé csatorna és a leghallgatottabb kereskedelmi rádiók (a Class FM, a Music FM és a Juventus Rádió) műsoraiban elhangzott közönséges, durva és trágár szövegeket vizsgálták. Edvi Péter elmondta, az előbb hallott fülsértő, bántó kifejezések mindegyike elhangzott a vizsgált médiumokban, ott is a legkülönbözőbb műsorsávokban. A néhány napos kutatás során mintegy 1500 esetben találtak példát a közmegegyezés szerint vállalhatatlan szóbeli közlésekre.

A Nemzetközi Gyermekektől Szolgálat elnökének rövid, figyelemfelkeltő beszédét követően Aranyosné Börcs Janka, a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság (a továbbiakban NMHH) főigazgatója köszöntötte a résztvevőket, és elmondta, a hatóság törvényi kötelezettsége a kiskorúak védelme a médiában, legyen szó televíziós, rádiós vagy online tartalmakról. A digitális szakadék a fiatalok és a felnőttek között a médiahasználat, a médiaértés, a kritikai szemléletmód, illetve a tudatosság tekintetében is érzékelhető. Ezekre a készségekre, ismeretekre meg kell tanítani a gyerekeket, továbbá arra is, hogy netezés közben a biztonságra is érdemes odafigyelni.

A folytatásban Ságvári Bence – az ITHAKA Nonprofit Kft. ügyvezető igazgatója – és munkatársai ismertették annak a 2015. májustól szeptemberig lefolytatott kérdőíves és fókuszcsoportos kutatásnak az eredményeit, amely a fiatalok médiahasználati szokásait vizsgálta, összehasonlítást nyújtva a 2013-as hasonló tárgyú vizsgálat eredményeivel. Az online kérdőívre választ adók mintájába (N=2464) a 7–11. osztályos tanulók kerültek, míg

a fókuszcsoporthoz már a 3. osztályos tanulók közül is választottak gyerekeket. Az eredmények szerint a 17 éves tanulók 65 százaléka rendelkezik saját tévével a szobájában, és ugyanezen fiatalok 15 százaléka nézi hétköznapi 3 óránál is többet a tévé műsorait. Ugyanakkor az is igaz erre a korosztályra, hogy a minta 13 százaléka egyáltalán nem néz televíziót, ami 2 százalékos növekedést mutat a két évvel ezelőtti eredményhez képest. A 7. osztályosok esetében a válaszadók 61 százalékanak van saját készülék a szobájában, 21 százalék nézi napi 3 óránál többet a tévét, és csupán 3 százalékra tehető azon fiatalok száma, akik egyáltalán nem néznek televíziót. A tévévezéslési szokásokkal kapcsolatos eredmény szerint – a gyakran nézett valóságshow-k alapján – a válaszadók 3 csoportba sorolhatók:

- a csak magyar valóságshow-t,
- a csak külföldit (*Kardashians*, *Jersey Shore*, stb.), illetve
- a csak „konstruált reality-t” néző fiatalok (*Családi titkok*, *A gyaní árnyékában*, stb.).

Saját okostelefonnal a 7. osztályosok 90 százaléka, a 11. évfolyamosok 95 százaléka rendelkezik. Ezek az adatok azt mutatják, hogy 2015-re befejeződött a fiatalok ún. „okostelefonizációja”. Ennek ellenére mégsem gondolhatjuk azt, hogy a vizsgált korosztály tagjai között eltűnt a digitális szakadék. Helyette inkább az a helytálló megállapítás, hogy tartalmilag átalakult. A legfőbb kérdés ennek fényében az, hogy mennyire tudják hasznosan alkalmazni a készülékek funkcióit a tanulók.

A fiatalok nem állnak rosszul a táblagépes felszereltség terén sem. A 7. osztályosok 39 százaléka (2013-ban ez az adat még 14 százalék volt), a 11. évfolyamosok 25 százaléka (2013-ban ez 8 százalék volt) rendelkezik ezzel az új médiaeszközzel, ami szintén azt igazolja, hogy az életkorban fiatalabbak IKT-háttere fejlettebb.

Mobil internetet a 7. osztályosok 46 százaléka, a 11. évfolyamosok 68 százaléka használ, ezekre a fiatalokra tehát helytálló az a kijelentés, mely szerint folyamatos online közegben élnek, ami arra is alkalmas, hogy meg tudják kerülni pl. az iskolai vagy az otthoni, internettel kapcsolatos szabályokat. A válaszokból az is kiderül, hogy a 11. évfolyamosok 54 százaléka a tanórákon is használja a mobiltelefonját (ez 2013-ban 49 százalék volt).

Az internetezéssel kapcsolatban az eredmények azt tükrözik, hogy jellemzően a lányok töltenek több időt a világhálón. Naponta 4 óránál többet a válaszadó lányok 16 százaléka, a fiúk 9 százaléka tölt ezzel a tevékenységgel. A közösségi oldalakkal kapcsolatosan a kutatók azzal szembesültek, hogy a válaszadók nemétől függetlenül, hogy hány oldalra regisztráltak, jellemzően azonban két csoportot – a Facebookot és az Instagramot – részesítenek előnyben.

Az ITHAKA 2015-ös kutatások kiterjedtek a fiatalok „nem online” tevékenységeinek feltárására is. Az eredmények szerint – sokaknak talán nem meglepő módon – a válaszadók 3 elkülönülő típusba sorolhatók:

- a hagyományos szabadidős tevékenységeket folytató fiatalok (pl. könyv és folyóirat olvasása; társasjáték, kártya; hagyományos játékok, pl. LEGO);
- kulturális elfoglaltságokat kedvelők (színház, komoly- és könnyűzenei koncert, múzeum, mozi);
- közösségi tevékenységeket előtérbe helyezők (személyes találkozás a barátokkal).

A változók közötti összefüggés vizsgálatok alapján a kutatók a fiatalok 5 nagyobb csoportját határozták meg:

- a „visszahúzódnak” (a fiatalok 39,7 százaléka);
- a „mértéktartó haladók” (a tanulók 24,2 százaléka);
- a „lájkvadászok” (a fiatalok 23,7 százaléka);
- az „online remeték” (a tanulók 7,9 százaléka);
- a „médiamániások” (a fiatalok 4,5 százaléka).

Jelen beszámolóban még néhány érdekességre érdemes felhívni a figyelmet: a „médiamániások” jellemzően a lányok közül kerülnek ki, míg az „online remeték” csoportjába inkább a fiúk tartoznak, és ők rendelkeznek a legjobb anyagi háttérrel is. A legjobb technikai ellátottsággal a „mértéktartó haladók” rendelkeznek, számukra a családok az új médiaeszközök legújabb típusait is biztosítják.

Összességében a komplex vizsgálat eredményeiből azt is látni, hogy a fiatalok médiahasználata és szabadidős tevékenységei kapcsán nem érdemes általánosításokat megfogalmazni, mert a növekvő médiahasználat ellenére sem szorultak háttérbe az ún. hagyományos időeltöltések.

Vass Ágnes, az NMHH Médiatanács tagja *A valóságshow-k és a kamaszok* című prezentációjában egy 2014-ben online kérdőívvel lefolytatott, és egy 2015-ös fókuszcsoportos vizsgálat eredményeit mutatta be. Ezek témája a 13–18 évesek az *Éjjel-nappal Budapest* című műsorral kapcsolatos nézeteinek, viszonyulásainak feltárása volt. A válaszadó fiatalok a szériát a reklámok és beharangozók, illetve családtagjaik és iskolatársak elmondása alapján fedezték fel. A műsorban történeteket a tanulók jellemzően a tévében – az esti vagy a délutáni ismétlés alkalmával – követték figyelemmel, de voltak olyanok is, akik saját laptopjukon, az *RTL Most!* online oldalon, tableten vagy az okostelefonon nézték meg.

A sorozat szereplőivel a fiatalok nem azonosultak, főleg a fiú válaszadók háritották el érzelemmentesen a műsorokban látott karaktereket. A lányok esetében volt néhány példa a könnyed azonosulásra (pl. az egyik válaszadó a sorozatban szereplő Barbit magához hasonlóan tartotta döntésképtelennek).

A kamaszok többsége semmilyen értéket nem kapcsolt az *Éjjel-nappal Budapest* című műsorhoz. Szerintük az ebben látott párkapcsolatok felszínesek, és olyan dolgokat is értéktelennek tüntetnek fel, mint a munka, a tanulás és a felelősségvállalás. A filmben látott életvitelt a válaszadók többsége irreálisnak, valószerűtlennek, hihetetlennek tartja, hiszen a sorozat szereplői jellemzően alkalmi munkákból élnek, és ebből köztudottan nem lehet meggazdagodni. A fiatalok összességében azt az álláspontot képviselték, hogy a sorozat rájuk nézve nem jelenít meg veszélyes tartalmakat, ugyanakkor a válaszadók szerint a 11–12 éves korosztálynak már nem javasolt ez a médiaszöveg a műsorban igen gyakran látható szexuális konfliktus, az alkoholos és drogos befolyásoltság, illetve a vulgáris, néhol trágár szóhasználat miatt.

Tari Annamária pszichoanalitikus, pszichoterapeuta a következő kérdést tette fel: a közösségi média hatására változik-e a tudás megítélése a digitális generációknál? Csányi Vilmosra hivatkozva szólt az emberiség ún. „megszaladás időszakáról”, mely leginkább a telítődéssel írható le, és egyértelműen érzeteti hatását a kognitív folyamatok, ezen belül is pl. a kommunikáció, a tanulás, de a szórakozás, a mindennapos tevékenységek, az étkezés vagy az élvezetek terén is. Idézett egy 2014-es amerikai kutatást, mely szerint a tanárok 68 százaléka gondolja azt, hogy a digitális eszközök leszoktatják a gyerekeket az írásbeliségről, és a gyors, szűkített kommunikáció mellett a gondatlanság és az erőfeszítések hiánya jelenik meg a fiataloknál. Az előadó a következőképpen jellemezte a fiatal tizenéveseket:

- egyfajta vizuális szcénában nőnek fel, és leginkább a képeket fogadják be;
- megosztott a figyelmük: ’multitasking’ működnek, online „üzemmódban”, és alkalmazkodtak az online világ felgyorsult információ megosztásához.

A szükséges információkat böngészőkön, keresőkön és tartalommegosztó felületeken kutatják fel, mely tevékenységek jól mutatják a tartalom- és tudáskeresés megváltozott stratégiáit is. A fiatalok ki-be mozognak a reális és virtuális térben, a figyelmüket egyszerre több dolog köti le, több „pályán” mozognak, így az elméleti levezetéseket nehezebben követik figyelemmel, és az elmélyült figyelmet igénylő, illetve az olyan, gyors-

nak egyáltalán nem nevezhető folyamatok, mint az olvasás vagy a szövegértés, már nem vonzóak a számukra.

Tari Annamária elmondta: az új, állandóan változó környezethez a tanulás hagyományos formái is alkalmazkodni látszanak. A keresőmotorok gyorsasága megváltoztatta a realitásban is a gondolkodáshoz szükséges idő definícióját, a fiatal digitális generáció átszokott erre a sebességre. A tapasztalatok fényében egyre gyakrabban merül fel a következő kérdés: az információ helyét vagy az információk tartalmát sajátítjuk el mostanában? A memorizálás, lineáris tanulás, gondolkodás és egyfókuszú figyelem helyett az asszociatív gondolkodás, a többfókuszú figyelem, illetve az emlékezés-figyelem megváltozott formái látszanak megvalósulni, amelyek a korábbi generációkhoz képest mintha csökkentenék a textuális befogadóképességet.

Az OECD PISA felméréseinek eredményei azt támasztják alá: az iskolai számítógéppark-fejlesztés nem mutat pozitív kapcsolatot a tanulók teljesítményének javulásával. Éppen ellenkezőleg: azokban az intézményekben, ahol a legmagasabb az új média használatának aránya az órákon, rosszabb eredményeket értek el a digitális matematikai és szövegértés teszteken. Talán érdemes lenne elgondolkodni egy olyan új tantárgy bevezetésén, amelynek a gondolkodás áll a középpontjában. A felvetést az előadó több érveléssel is alátámasztotta:

- Az általános gondolkodási képességek az élet minden területén nélkülözhetetlenek.
- A gyakorlati, perceptuális és a feltáró gondolkodásra, illetve a cselekvési és a kreatív gondolkodásra is fel kell készíteni a fiatalokat.
- Amennyiben az egyén hatékonyan érzi a cselekvését, akkor az segíti a reális önértékelés és önbecsülés kibontakozását, továbbá a tudás intenzív átélését.
- Az online tér egyetemes fontosságúvá válása mellett a gondolkodó ember lesz képes arra, hogy a világot észlelje maga körül, és a valóságban képes legyen eligazodni.

Yiannis Laouris idegkutató, aki Ciprusról érkezett a tanácskozássra, a közösségi háló hatásait tanulmányozza. A vonatkozó kutatásokra utalva azt hangsúlyozta, hogy az emberi agy, bár nagyon hatékony feldolgozó gépezet, mégis korlátozott beviteli és felvételi kapacitással rendelkezik. Mivel soros kapcsolásban végzi el a műveleteket, ezért a hipocampusba egyszerre beérkező információkat (pl. a párhuzamosan, egy időben, 'multitasking' végzett tevékenységek esetén) csak adatvesztés árán tudja feldolgozni és tárolni. A megosztott figyelem nem alkalmas arra, hogy az információkat az agy kritikusan értelmezze és feldolgozza, ezért nagy részük elvész, így a memóriába sem tudnak beépülni. A neurológus szakember szerint a szülőknek, az iskolának, a kormánzatnak, különböző szakmai és civil szervezeteknek is közös felelősséggel kell gondolkodniuk arról, hogy a közösségi hálót a mindennapokban milyen formában és milyen eszközként alkalmazzák.

Aczél Petra *A szupermost világa: közösségi médiaműveltség a pillanat és a megosztás zsarnokságában* címmel megtartott előadásában szemléletesen ábrázolta az ún. „Z-generáció” tagjait. Az 1995 után született fiatalokról elmondta, hogy a technológiától támogatva az Itt-ben és a Most-ban élnek, a hibázást, a kudarcok felismerését kizárták a világukból, és mivel a pillanatban élés sokkal vonzóbb számukra, ezért a jövőbe tekintés félelmét kiküszöbölték az életükből. Amint azt a Budapesti Corvinus Egyetem docense megfogalmazta, a technológiával kapcsolatban a legnagyobb baj az idővel van: eltűnik a lassú magánidő, és elveszni látszik az ember idővel kapcsolatos prioritizálása (az egyén képes különbséget tenni a fontos, illetve az elsődlegesnek tartott, pl. azonnali, vagy később megoldásra váró feladatok között), továbbá szelekciója is. Aczél Petra is utalt a 2015-ös OECD-jelentésre¹, amelynek kapcsán hozzátette: „Most mintha azzal kellene szembesülnie a társadalomnak, hogy nem a több klaviatúrás technológia fogja megoldani a felnövekvő társadalom többlet tudását. Mintha rájönnénk arra, hogy sokkal erősebb

kapcsolat van az általános műveltség – az írni és olvasni tudás, a valóságos kapcsolódási képességeink – és a digitális képességeink között, vagyis nem biztos, hogy a digitális tanítás révén kell visszanevelni arra minket, hogy olvassunk. Lehetséges, hogy nem a technológia fogja megoldani azt, hogy többet tudjunk.” Az előadó hivatkozik azokra a 2013-ban, a *The Economist*-ben megjelenő publikációkra is, amelyek szerint egy jó, karizmatikus tanár személyiségének, aki nem a tanórai prezentációkban keresi a tanulók motiválhatóságát, felbecsülhetetlen az értéke, mert milliókat hoz a társadalomnak a diákjai teljesítménye alapján.

Julie De Baillencourt másfél éve dolgozik a Facebooknál. *Tinik és a biztonság* című előadásában a Facebook kiskorúakkal kapcsolatos adat- és személyiségvédelmét biz-

Aczél Petra is utalt a 2015-ös OECD-jelentésre¹, amelynek kapcsán hozzátette: „Most mint-ha azzal kellene szembesülnie a társadalomnak, hogy nem a több klaviatúrás technológia fogja megoldani a felnövekvő társadalom többlet tudását.

Mintha rájönnénk arra, hogy sokkal erősebb kapcsolat van az általános műveltség – az írni és olvasni tudás, a valóságos kapcsolódási képességeink – és a digitális képességeink között, vagyis nem biztos, hogy a digitális tanítás révén kell visszanevelni arra minket, hogy olvassunk. Lehetséges, hogy nem a technológia fogja megoldani azt, hogy többet tudjunk.”

tosító eljárásrendjét ismertette hallgatóságával. A közösségi oldal iránti érdeklődést jól mutatják az alábbi adatok: a 1,5 milliárd felhasználó naponta több milliárd üzenet cserél egymással, és naponta 350 millió videó-feltöltést regisztrálnak a munkatársak. A Facebookra feltett adatokat a világ számos pontján több száz munkatárs éjjel-nappal figyeli és ellenőrzi. Amint az a hallgatóság számára kiderült, az oldal platformjainak fejlesztése is a partnerség jegyében történik: informatikusok, magatartáskutatók, média-szakemberek és grafikusok is mind-mind azon dolgoznak, hogy a felület ne csak felhasználóbarát, hanem biztonságot adó is legyen. A munkatársak arra törekednek, hogy a személyiséjogok semmilyen módon ne sérüljenek, ugyanakkor a közösségi háló teret adjon a vélemény- és szólásszabadság különböző megnyilvánulásainak.

Az oktatás és a gamifikáció kapcsolatával a médiakonferencián több előadó is foglalkozott, jelezve, hogy a játékelvek oktatási folyamatba való beemelését egyre többen alkalmazzák meglévő módszertanuk kiegészítésére. A gamifikáció (‘gamification’) kifejezés alatt érthetünk játékosítást, eljátékosítást is. Deterding és munkatársai (2011) értelmezése szerint a fogalom a következőt takarja: „A játékok elemeinek alkalmazása

nem játékos környezetben.” Oktatási szempontból azért lehet hatékony, mert pl. a játékmechanikai eszközök segítségével növelni lehet a tanulók bevonódását és motivációját, biztosít számukra egyfajta autonómiát, ugyanakkor az oktatók kezébe változatos és differenciált értékelési módot ad.

Barbarics Márta, a Petrik Lajos Két Tanítási Nyelvű Vegyipari, Környezetvédelmi és Informatikai Szakközépiskola angol- és matematikatanára olyan konkrét példákat mutatott be előadásában (pl. az osztályozási rendszer gamifikálására), melyeket napi szinten alkalmaz a tanórákon. Az új módszer alkalmazását részben Prievara Tibor *21. századi tanár* című írásából kölcsönvett idézetével magyarázta: „Jó lenne, ha le tudnánk számolni azzal, hogy az iskola rettenetes hely, és a tanulás a legrosszabb dolog, ami történhet az emberrel...”²

Fekete Zsombor és Buzás Andrea a konzervatív gamifikáció alapelveiről, a vállalati oktatójáték-modell alkalmazásáról és annak fejlesztési hatékonyságáról beszélt hallgatóságának.

Fromann Richárd Johan Huizinga (1938) gondolatait idézte, aki szerint „a játék az emberi kultúra alapja és annak kiteljesedése”. Az előadó szolt a motiváció 1.0 (‘intrinsic’) és a 2.0 (‘extrinsic’) formáiról, illetve az általa 3.0 motivációnak nevezett flow-motivációról, amelynek lényege, hogy nem a cselekvés eredményéből, hanem a tevékenység átéléséből ered a felhasználó örömforrása. A játékosok ugyanis a kihívást, az akadályokat és a problémákat szeretik, mégpedig úgy, hogy nem kell félniük a valós téttől, a megsemmisüléstől. Mindeközben a virtuális versenyhelyzetben átélhetik a küzdelmet, a győztes mámorot vagy az elbukást, bizonyos esetekben a kapcsolattartást más játékosokkal, illetve az elmerülés, bevonódás különböző szintjeit. Az előadó különbséget tett a játékos tanulás (‘edu-gamification’) és a játszva tanulás (‘edutainment’) között. Amint arról hallhattunk, a JátékosLét Kutatóközpont vezetésével jelenleg 20 oktatási intézményben (Gyulán és körzetében) folynak különböző tantárgyak – fizika, földrajz, kémia, matematika, informatika – keretében gamifikációval kapcsolatos vizsgálatok.

A VIII. Nemzetközi Médiakonferencia végén a résztvevők egy közös nyilatkozatban összegzik a rendezvény tapasztalatait, és ajánlásokkal élnek, bízva a széles körű társadalmi összefogásban. Idén megállapítást nyert, hogy a fiatalok körében csaknem teljes egészében megtörtént az infokommunikációs eszközök használatára való átállás, ennek köszönhetően idejük jelentős részét az online térben töltik, kapcsolataikat is jellemzően itt alakítják ki. Ugyanakkor a fiatalok közül sem mindenki rendelkezik a szükséges tudással, ismerettel és készséggel, amelyek révén az online és a közösségi médiumokat egyenrangú partnerként képesek lennének használni, és ez a különbség nagy kockázatot hordoz magában. A konferencia résztvevői ezért is hívják fel az állami szervezetek, piaci szereplők és civil szervezetek figyelmét arra, hogy szenteljének kiemelt figyelmet az infokommunikációs eszközök használatának oktatására, annak támogatási formáira. Mindehhez nélkülözhetetlen a tanárok továbbképzése is: minél hamarabb olyan, új médiával és közösségi hálóval kapcsolatos felnőttképzési programokat kell indítani, amelyek elvégzése után a pedagógusok képessé válnak arra, hogy érdemben segítsék a gyermekek tájékozódását az online világban.

Jegyzetek

¹ <http://www.slideshare.net/OECDDEDU/students-computersand-learningmaking-the-connection-andreas-schleicher-director-oecd-directorate-for-education-and-skills>

² <http://tanarblog.hu/21-szazadi-tanar?page=3>

Herzog Csilla

Eszterházy Károly Főiskola, Kommunikáció-
és Médiatudomány Tanszék